

*Jurij Perovšek**

Opazanja dopisnika Tanjuga v Celovcu Dušana Benka o položaju koroških Slovencev v letih 1945–1950¹

Po zaključku svojega dopisniškega dela v Celovcu (od začetka leta 1948 do začetka leta 1950) in vrnitvi v Ljubljano je Dušan Benko² po lastni pobudi za slovensko politično vodstvo pripravil poročilo o družbenih, gospodarskih in političnih razmerah na Koroškem. Kot je dejal podpisaneemu, poročilo nikogar od tistih, ki so se do tedaj ukvarjali s

* dr. Jurij Perovšek, znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1, jurij.perovsek@inz.si

- 1 Prispevek je nastal v okviru izvajanja raziskovalnega programa št. P6-0281 Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the state budget by the Slovenian Research Agency (Programme No. P6-0281 *Conceptually-Political and Cultural Pluralism and Monism in 20th Century Slovenia*).
- 2 Dušan Benko (1919–2016), novinar, časopisni in radijski urednik. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, od 1939 gojenec Vojne akademije v Beogradu. Po državnem udaru 27. marca 1941 z drugimi gojenci premeščen v Sarajevo, kjer ga je ob napadu na Kraljevino Jugoslavijo zajel nemški okupator. V letih 1941–1945 vojni ujetnik v taborišču Stalag III A pri Luckenwaldu, od 1943 pomočnik poverjenika jugoslovanskih vojnih ujetnikov. Po odhodu nemške vojske iz taborišča leta 1945 poveljnik bataljona nekdanjih jugoslovanskih vojnih ujetnikov v taborišču III A. Julija 1945 vodil železniški konvoj nekdanjih jugoslovanskih vojnih ujetnikov, internirancev in izseljencev v domovino. Od 1945 do 1947 zaposlen na Tiskovnem uradu pri Predsedstvu Narodne vlade Slovenije oziroma Vlade Ljudske republike Slovenije. Leta 1946 opravil novinarski tečaj v Beogradu. V letih 1947–1948 dopisnik *Ljudske pravice* v uredništvu *Slovenskega vestnika* na Dunaju. Od pomladi 1948 do januarja 1950 dopisnik *Tanjuga* v Celovcu. V tem času sodeloval z vodstvom Osvobodilne fronte za slovensko Koroško in nato Demokratične fronte delovnega ljudstva. O razmerah na Koroškem je seznanjal tudi vlado Ljudske republike Slovenije in Izvršni odbor Osvobodilne fronte Slovenije. Po vrnitvi v Slovenijo v letih 1950–1953 je delal v zunanje-politični redakciji *Ljudske pravice*. Od 1953 do 1958 urednik zunanje-politične redakcije *Slovenskega poročevalca*, od 1958 do 1961 glavni urednik *Tedenske tribune* in od 1961 do 1963 urednik zunanje-politične redakcije *Dela*. V letih 1963–1970 odgovorni urednik *Dela*, od 1970 do 1973 ponovno glavni urednik *Tedenske tribune*. 1973–1974 glavni urednik revije *ITD*. Od 1974 do upokojitve 1978 vodil zunanje-politično uredništvo Radia Ljubljana. 1969 prejel Tomšičevo nagrado za najboljša novinarska dela, ki jo je podeljevalo Društvo novinarjev Slovenije (DNS), 1972 nagrado Zveze novinarjev Jugoslavije Moša Pijade za življenjsko delo, 1980 kot član skupne avtorjev in sodelavcev oddaje Radia Ljubljane Studio ob sedemnajstih ponovno Tomšičevo nagrado in 1995 nagrado DNS Consortium veritatis – Bratstvo resnice za življenjski prispevek k razvoju slovenskega novinarstva.

koroškim vprašanjem, ni zanimalo, verjetno zato, ker je bila »koroška zgodba zaključena in kot je kazalo za vselej končana«. Poročilo obsega 27 gosto tipkanih strani na papirju formata A4 z enojnim razmikom med vrsticami. »Zelo informativno in kritično poročilo o položaju na Koroškem«, kot ga je označil Janez Stergar,³ je Benko napisal med 2. in 10. februarjem 1950. Poročilo je pripravil v dveh izvodih. En izvod hrani Arhiv Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani,⁴ drugi izvod pa je podpisanemu, ki ga hrani v svojem osebнем arhivu, predal decembra 2015. Na vprašanje podpisanega, ali dovoljuje objavo poročila, je Dušan Benko odgovoril pritrdilno.

Poročila Dušana Benka sestavljajo štirje vsebinski sklopi. V prvem, *Avstrija* (str. 1–5), Benko prikazuje tedanji notranjepolitični in gospodarski položaj v Avstriji, v drugem, *Koroška* (str. 6–23), poleg splošnih gospodarskih in političnih razmer na Koroškem posebej obravnava vprašanje germanizacije in političnega, gospodarskega ter kulturnoprosvetnega delovanja in tiska koroških Slovencev, v tretjem, *Partija* (str. 23–24), se osredotoča na delovanje komunistične organizacije na Koroškem, v četrtem, *Sklep* (str. 24–27), pa povzema svoje glavne ugotovitve. Iz poročila objavljamo besedilo o razmerah med koroškimi Slovenci (str. 7–23), kot jih je Benko videl v času reševanja koroškega vprašanja po drugi svetovni vojni. Besedilo, temelječe na osebni novinarski in politično aktivistični izkušnji tedanjega časa, dopolnjuje sliko o enem od vprašanj, ki že daljšo dobo opazno vznemirjajo raziskovalce novejše slovenske zgodovine. Besedilo je objavljeno v izvorni oblikovni in jezikovni podobi, popravljene so bile le redke tipkopišne napake. Besedilo se glasi:

»KOROŠKI SLOVENCI

Popolnoma zmotno bi bilo morda danes prepričanje, da je narodnoosvobodilno gibanje na Koroškem uspelo za delj časa zavreti kakršne koli poskuse germanizacije odnosno da je proces germanizacije v glavnem končan.

Nedvomno je narodnoosvobodilno gibanje napravilo na Slovenskem Koroškem precejšen preobrat v mišljenju in mnogo doprineslo k prevzgoji slovenskega človeka. Prvič, ker je uspelo v prvih letih pri mnogih odstraniti oni občutek manjvrednosti, nebogljenosti, lastne slabosti in s tem tudi ono vcepljeno in privzgojeno hlapčevstvo – vse kot rezultat dolgoletne klerikalne in nazadnjaške vzgoje – ki je pred vojno stalno spremljalo koroškega Slovenca. Vendar, in to zlasti po pariškem diktatu,⁵ se je v vrstah

3 Stergar, *Slovenija in koroški Slovenci*, str. 61.

4 Prav tam, str. 84, op. 49.

5 Mišljen je sklep konference zavezniških zunanjih ministrov maja in junija 1949 v Parizu, sprejet v okviru mirovnih pogajanj po drugi svetovni vojni. Sklep, ki so ga objavili 20. junija 1949, je določal, da do sprememb meja in do priključitve Koroške k Jugoslaviji ne bo prišlo. Sklep so sprejeli na predlog sovjetskega zunanjega ministra Andreja Januarjeviča Višinskega, ki je zagovarjal le zagotovitev pravic za slovensko in hrvaško narodno manjšino. Trije zahodni ministri so se s tem strinjali. Jugoslavija tudi ni dobila reparacij, lahko pa je obdržala avstrijsko imovino v Jugoslaviji. Konferenca je tudi določila, da mora Avstrija Zvezi sovjetskih socialističnih republik plačati vojno odškodnino.

onih koroških Slovencev ki se še zavedajo svojega naroda, jezika in pokolenja (in teh ni več mnogo) znova začela pojavljati pasivnost, strah, občutek osamelosti in s tem vred tudi mišljenje o brezplodnosti vsake aktivne borbe in obrambe pred nemškim navalom. V kolikor bo vse to možno znova premagati zavisi od bodočih uspehov ali neuspehov naših organizacij. Kakor nekdaj pa koroški Slovenci tudi danes znova vidijo možnost osvoboditve in ohranitve samo v eventuelni okupaciji Koroške s strani jugoslovanske armade.

Drugič pa je narodnoosvobodilna borba uspela v precejšnji meri zanesti med slovensko ljudstvo na Koroškem napredno misel. Mislim pa, da je ta misel še veliko pre malo prodrla, da [se] v tem pogledu ni uspelo ustvariti tisto kar bi morali.

X + X

Kar se tiče germanizacije je treba poudariti, da se je avstrijska oblast mnogokaj naučila od fašističnega režima in da se zaradi tega kakor tudi z ozirom na mednarodni položaj pri izvajanju sistematične in načrtne germanizacije skrbno izogiba, če je le mogoče, vsakega odkritega nasilja.

Zdi se mi, da moramo z naše strani posvetiti vprašanju germanizacije in borbi proti njej, vprašanju ohranitve našega naroda na Koroškem mnogo več pozornosti in načrtnega dela, če hočemo dejansko doseči, da bo vprašanje Slovenske Koroške še vedno aktualno.

Znano je, kako je germanizacija Slovenske Koroške iz umetno ustvarjenih nemških otokov, industrijskih, trgovskih, tujskoprometnih in upravnih središč napredovala in se širila v slovensko ozemlje. Kljub temu pa bi na tem mestu navedel nekaj uradnih avstrijskih številk, ki kažejo kako se je ponemčevanje slovenske zemlje širilo.

Potom industrijskih središč je germanizatorjem uspelo ustvariti v kompaktnem slovenskem ozemlju nemške otoke, ki se širijo na vse strani, spajajo med seboj in ustvarjajo kline zagozdene v slovensko ozemlje. Na ta način je vsa Slovenska Koroška razdeljena in presekana s klini v katerih danes že živi nemški ali v pretežni večini potujčen slovenski narod. Zlasti ozemlje južno od Drave in pas ob meji sta presekana s temi klini, ki se postopoma zajedajo v širino. Znotraj njih ali ob njihovem robu pa ustanovljajo razne upravno politične urade, žandarmerijske šole, obmejne žandarmerijske ali carinske postaje, naseljujejo koloniste itd.

(...)⁶

6 Izpuščen je del besedila, v katerem so navedeni rezultati ljudskega štetja v letih 1910, 1923 in 1934 za »kline« Celovec – Bistrica v Rožu – Borovlje, Velikovec – Sinča ves – Dobrla ves – Rebrca – Železna Kapla, Vrba – Rožek – Ledenice in izven njih (Sele, Globasnica, Bilčovs).

Danes je problem germanizacije za nas še slabši kakor nekoč. Germanizacija teh ‚klinov gre h koncu in zato avstrijska oblast posveča danes glavno pozornost vasi, nosilcu slovenske nacionalne zavesti na Koroškem.

Poleg šole, ki je danes eden glavnih instrumentov germanizacije na vasi, avstrijska oblast odnosno tako imenovani ‚Volksbildungsreferat‘⁷ pri deželni vladi kakor tudi ‚Organisation für Kulturpflege‘⁸ prav tako pri deželni vladi, ter razni drugi referati in organizacije ustanavljajo danes v vseh vaseh z mešanim življenjem s pomočjo bogatih subvencij, ki jih dobivajo iz deželnega proračuna, postavkav ‚Kulturgemeinschaftspflege‘,⁹ mešana kulturno-prosvetna društva, folklorne skupine i.[n] p.[odobno] ter tem potom s sistematično raznarodovalno vzgojo odtujujejo slovensko mladino svojemu narodu. Isto nalogo imajo tudi mešani otroški vrtci ali pa zbiranje slovenske mladine v avstrijskih mladinskih organizacijah SPOe,¹⁰ OeVP¹¹ in tudi KPOe.¹²

Slovensko duhovništvo, ki je nekdanje z nacionalnega vidika predstavljalo močan faktor v borbi proti germanizaciji je danes v glavnem klonilo. Nacionalno zavedna je samo še starejša generacija duhovništva, medtem ko so mlajši podlegli, v kolikor pa niso, pa javno sploh ne nastopajo v borbi za ohranitev slovenske besede, ker se boje eventuelne premestitve s svoje fare, na kateri so v večini primerov samo začasno nastavljeni, ali pa ker se boje za svoje službeno napredovanje. Poleg tega [je] treba upoštevati, da večina duhovnikov že zaradi svoje globoke mržnje do nove Jugoslavije raje trobi v isti rog z reakcijo in na ta način slabi odporno silo slovenskega naroda.

Eno pomožnih sredstev pri germanizaciji slovenske vasi so danes tudi mešani zakoni. V teh primerih Slovenski član zakona kakor tudi potomstvo v najkrajšem času izgubijo slovenski nacionalni karakter. N. pr. samo v eni župniji občine Lipa – Vernberg je v zadnjih petdesetih letih 137 primerov popolne germanizacije samo potom mešanega zakona.

Lahko pričakujemo, da se bo ob zaostritvi gospodarske krize, na Koroškem znova pojavila pod to ali ono obliko družba, ki bo slovenskemu kmetu pod zvitimi navidez pa lahkimi pogoji dajala kredite, ga gospodarsko zaslužnjevala in gnala na dražbo, na nakupljenih posestvih pa naseljevala nemške koloniste. V nekem ‚neodvisnem‘ salzburškem časopisu¹³ se je že pred dobrim letom dni pojavila zahteva, da [je] treba na Koroškem naseliti 50.000 ‚Altoesterreicherjev‘. Brez dvoma bodo za uresničitev te zahteve tudi stremeli, in jo izvedli, če bodo le dani zunanji in notranji pogoji.

7 Referat za ljudsko izobrazbo.

8 Organizacija za kulturno dejavnost.

9 Skupna kulturna dejavnost.

10 SPÖ – Sozialdemokratische Partei Österreichs (Socialnodemokratska stranka Avstrije).

11 ÖVP – Österreichische Volkspartei (Avstrijska ljudska stranka).

12 KPÖ – Kommunistische Partei Österreichs (Komunistična stranka Avstrije).

13 Mišljene so *Salzburger Nachrichten*.

Mnogo je oblik, ki se jih avstrijska oblast in razne organizacije poslužujejo pri germanizaciji slovenskega življa. Če se hočemo vsemu temu ефекtno upreti, potem moramo samo temu vprašanju posvetiti mnogo študija in proučevanja.

Posebno še zato, ker, kakor že rečeno, se avstrijska oblast trudi, da bi germanizacija šla kolikor mogoče mirno, brez vsakega nasilja naprej, ker se izogiba vseh javnih, očitno protislovenskih izpadov, vsega kar bi nam dalo v roke otipljiva dejstva o nasilnem raznarodovanju našega ljudstva.

Zdi se mi, da ji je to v glavnem tudi uspelo. Vsaj dosedaj. Na ta način je z ene strani vnesla v široke množice slovenskega naroda na Koroškem vtis korektnosti oblasti, stremljenje po mirnem sožitju, zraven tega pa uspavala budnost in še ono malo borbenosti našega ljudstva, ki je ostala izza časa NOB-a.¹⁴ S tem pa je tudi povzročila, da se celo naši najpredanejši aktivisti in mladinci skrbno izogibajo vsakih incidentov, ne zavedajoč se, da je ravno to želja reakcije.

Po sklenitvi mirovne pogodbe¹⁵ bo avstrijska oblast, po mojem mišljenju, dala koroškim Slovincem takozvano personalno avtonomijo. To se pravi registrirala vse one, ki se bodo javili za Slovence 'da bi le-tim lahko zavarovala vse pravice, ki jim bodo po manjšinskih določbah pripadale'. V resnici pa bo ta lista samo neke vrste proskribcijska lista, in je zato malo verjetno, da se bo našlo mnogo takšnih, ki se bodo dali registrirati. To pa bo germanizacijo samo še olajšalo.

OF¹⁶ in DFDL¹⁷

Koroški Slovenci, ki so bili razredno¹⁸ odvisni od nemških gospodarjev so germanizaciji hitreje podlegali. Kmet, zlasti oni, ki je gospodarsko popolnoma samostojen pa se je in se še vedno upira navalu germanizacije. Zaradi svoje nacionalne zavesti, ki pa je vse bolj samo deklarativnega značaja, predstavlja kmečki živelj trenutno še vedno edino bazo slovenskih političnih organizacij na Koroškem.

Kot rezultat celotne germanizacijske politike kakor tudi prejšnje klerikalno nazadnjaške vzgoje pa se je ravno pri teh ljudeh zasidral močan nacional-šovinizem, hud odpor proti kakršnemu koli sodelovanju z Avstriji.

Takoj po drugi svetovni vojni je večina koroških Slovencev bodisi iz notranjega prepričanja bodisi iz špekulativnih namenov pristopila k Osvobodilni fronti, sodelovala v gibanju in se na ta ali oni način izražavala solidarnim s priključitvenim gibanjem.

14 Narodnoosvobodilni boj.

15 Avstrijsko državno pogodbo so podpisali 15. maja 1955.

16 Osvobodilna fronta.

17 Demokratična fronta delovnega ljudstva, politična organizacija levo usmerjenega tabora koroških Slovencev. Ustanovili so jo 17. julija 1949 v Celovcu.

18 Gospodarsko.

Kakor hitro pa se je po konferenci v Moskvi¹⁹ vprašanje priključitve pričelo odmikati, avstrijska oblast pa s svoje strani utrjevati, so se vrste OF pričele redčiti. Zlasti pa še po Pariški kupčiji.²⁰

Osvobodilna fronta se je po končani vojni zelo zožila, z ozirom na svojo medvojno aktivnost in medvojni široki program. V skladu z mednarodnim položajem in tedanja glavno nalogo – osvoboditvijo slovenskega naroda na Koroškem – je OF zadržala predvsem samo še priključitveni program. S tem pa se je vse bolj začela odmikati od avstrijskih množic in nacionalno nezavednih in germaniziranih Slovencev, od onih, ki so bili po svojem razrednem sestavu zainteresirani na neki napredni organizaciji, ki pa zaradi svojega – desetletja umetno privzgojevanega šovinizma – odklanjajo vsako misel na priključitev, četudi na priključitev k novi Jugoslaviji.

Ta položaj in to miselnost koroških Avstrijcev in nacionalno nezavednih Slovencev pa so takoj izkoristile vse avstrijske stranke tudi KPA²¹ za lastno utrjevanje na temelju borbe za ‚nedeljivo Koroško‘.

Po Parizu je DFDL stala pred težkim problemom. Kajti splošno mnenje tako koroških Slovencev kakor tudi Avstrijcev je, da je DFDL samo naslednica Osvobodilne fronte,²² s priključitvenim ali sedaj manjšinskim programom, Osvobodilna fronta, ki se je morala prilagoditi novim pogojem, ki pa je v bistvu še vedno ista ‚protidržavna‘ organizacija.

Oni Slovenci, ki se kolikor toliko zavedajo svoje nacionalne pripadnosti, pa so v strahu za svojo bodočnost ali se boje raznih nevšečnosti s strani oblasti, so se zato začeli odmikati od DFDL, zbirati okrog Tischlerjevega Narodnega sveta,²³ računajoč da bodo tu lahko še ostali Slovenci hkrati s tem pa dokazali svojo lojalnost avstrijski državi.

Koroški Avstrijci, napredni elementi, ki so morda nezadovoljni s politiko KPA pa DFDL trenutno prav tako odklanjajo ali so napram njej še vedno izredno nezaupljivi, češ to je še vedno ista ‚iredentistična‘ organizacija. Pri vsem tem jih nehote potrjuje celoten odbor bivše OF, ki danes predstavlja vodstvo DFDL. Rezultat tega nezaupanja je bil,

19 Mišljeno je zasedanje zavezniških zunanjih ministrov marca in aprila 1947 v Moskvi v okviru mirovnih pogajanj po drugi svetovni vojni. Na zasedanje je bila povabljen tudi jugoslovanska delegacija, ki jo je vodil Edvard Kardelj. Sovjetski zunanji minister Vjačeslav Mihajlovič Molotov je jugoslovanski delegaciji povedal, da jugoslovanskim zahtevam slabo kaže in da je največ, kar Jugoslavija lahko dobi, avstrijska imovina v Jugoslaviji. Jugoslovanska delegacija je na njegov nasvet sicer sestavila tri kompromisne različice jugoslovanskih ozemeljskih zahtev, a so bile glede Koroške vse zavržene.

20 Glej op. 4.

21 Komunistična partija Avstrije.

22 DFDL so oblikovali zaradi zavrnitve javnopravnega priznanja Osvobodilne fronte za slovensko Koroško, zaradi nujnosti prilagoditve sklepu veselil, da ostanejo meje Avstrije nespremenjene, in zaradi predhodne ustanovitve konservativno usmerjenega Narodnega sveta koroških Slovencev.

23 Narodni svet koroških Slovencev, ustanovljen 28. junija 1949 v Celovcu. Njegova ustanovitev je pomenila obnovo predvojnega konservativnega tabora med koroškimi Slovenci. NSKS je vodil Joško Tischler.

da DF DL na lanskoletnih volitvah²⁴ ne samo, da ni dobila niti enega Avstrijca za svojo kandidatno listo (ne računajoč pri tem, da je v celotnem širšem odboru DF DL vladal izredno močan odpor proti tem predlogu), ampak ni bil za njo oddan niti en avstrijski oziroma nemški glas, četudi je bilo Avstrijcem razposlano več kot tritisoč glasovnic s programom DF DL in celotnim propagandnim gradivom vred.

Okrog DF DL so se, kakor so pokazale lanskoletne volitve, strnili samo oni, ki so resnično predani gibanju, ki niso klonili pred nobenim zastraševanjem. Treba pa [je] takoj podčrtati, da je ogromna večina le-teh samo z nacionalnega vidika iskreno predana gibanju, notranje še vedno globoko prepričana, da DF DL je oziroma mora biti izključno manjšinska, ozko nacionalna stranka, takšna, kakršno jo je pravzaprav rezultat volitev prikazal.

DF DL se trenutno nahaja v težki notranji krizi. Z ene strani člani Partije, številčno in kvalitativno slabi, ki žele razširitev Fronte, zaradi nepoznavanja terenskih problemov, slabosti, da bi program razširitve konkretizirali, pomanjkanja požrtvovalnosti, pa se zadovoljujejo s splošnim frazarjenjem, izogibajo vsakega prepričevanja in raje nadaljujejo s sistemom komandiranja. Z druge strani nacionalno zavedni Slovenci, ki odločno nasprotujejo vsaki zamisli sodelovanja z Avstrijci oziroma avstrijskim ljudstvom in streme za tem, da bi Fronta ostala ozko nacionalna, manjšinska stranka. Le-ti pa se, po mojem, zopet delijo v dve skupini in sicer v prvo, v kateri se je strah pred Tischlerjevim vplivom in njegovo številčno premočjo ter vplivom klera zajedel tako globoko, da iščejo poti, kako bi Fronta postala popularnejša in so to pot našli v tem, da [je] treba izločiti komuniste ter na ta način paralizirati delo duhovnikov in znova dobiti zaupanje ljudstva (računajo, da bo to Fronto Jugoslavija v svojem interesu še vedno podpirala ali morala podpirati) in drugo, v kateri so zastopani predvsem predstavniki inteligence – na terenu precej priljubljeni – ki se čutijo izredno zapostavljene in potisnjene ob stran, ki pa bi, 'dovolili', da komunisti v Fronti ostanejo, če bodo le-ti pripravljeni, da svoje vodilne pozicije odstopijo njim ali pa vsaj z njimi v vseh vprašanih delijo vodstvo. Zato tako prvi, kakor drugi danes vodijo borbo proti sedanjemu odboru in skušajo dobiti vajeti v svoje roke.

Priznati pa je treba, da je vodstvo vse od centralnega pa preko okrajnih do občinskih zelo slabo tako v politično-ideološkem smislu kakor tudi kar se tiče predanosti in požrtvovalnosti. Sistem in metode dela današnjemu času ne odgovarjajo več.

Celotno delo večine naših organizacij ima še vedno karakter tipično kampanjskega dela. Kolikor je bilo vse to za časa borbe za priključitev, kampanj po raznih vprašanih s tem v zvezi, volitev itd. opravičljivo, pa je danes nemogoče, da bi se tako nadaljevalo, če se hoče, da bo Fronta res postala vodilna organizacija. Kampanjski karakter dela je pa nujen vse dotlej dokler vodstvo Partije in Fronte ne bo poznalo niti domače problematike niti

24 Mišljene so volitve v avstrijski zvezni parlament in deželne zbere 9. oktobra 1949.

avstrijske problematike, dokler bo celotno delo naših organizacij brezvsebinsko [in] odvisno samo od slučajnih ali nakazanih perečih vprašanj, dokler Fronta in njeno vodstvo ne bodo resnično pristopili k skrbnemu preučevanju vseh pojavov in razmer.

Ukoreninil se je sistem brezvsebinskega sestankarstva. Medtem ko se že sam center duši v vseh mogočih sejah s tipično sejnimi metodami in nepotrebnim diskutiranjem v manj važnih vprašanjih, pa tudi teren za njim ne zaostaja z utrujajočimi, frazerskimi sestanki, kar ima za posledico, da so vsi sestanki vedno slabše obiskovani.

Drobne, manj važne probleme ne rešujejo lokalni faktorji, ampak se vsakemu vprašanju mora posvetiti center, kar ima za posledico, da že tako slabi in neinicijativni nižji organi, vedno bolj slabijo, delo centra pa se posplošuje in postaja drobnjakarsko.

V večini primerov so poročila o položaju na terenu nerealna, olepšavajoča, pozitivna, nesamokritična v zvezi z izpolnjevanjem nalog in rezultati dela.

Odnos do nacionalno zavednih, socialno pa nam tujih ljudi [je] nemogoč, ker še vedno prevladuje linija frazarjenja ali komandiranja, mesto prepričevanja. Ta linija prevladuje tudi v odnosu do nižjih organov.

Itd.

Mnogo slabosti rezultira iz objektivnih težkoč, pomanjkanja kadra, neizgrajenosti ali nerevolucionarnosti sedanjega kadra, vendar se zdi, da bo treba sedaj po občinskih volitvah,²⁵ ko bo ta zadnja kampanja mimo, resno pristopiti k proučevanju vseh teh slabosti in problemov, njihovem reševanju, ker bo samo tem potom možno dvigniti slovenske organizacije na Koroškem.

Z ozirom na vprašanje ohranitve slovenskega naroda na Koroškem z druge strani pa z ozirom na današnjo oportunistično in revizionistično politiko KPA, se pred DFDL postavlja danes dvojna naloga. Z ene strani obdržati v svojih vrstah vse nacionalno zavedne Slovence ne oziraje se na njihovo razredno pripadnost (med zavednimi koroškimi Slovenci ni izrazitih izkoriščevalcev in pijavk) prav tako pa sčasoma zajeti vse ostale, ki so trenutno klonili (kar bo lažje, kakor hitro bodo preboleli Pariz in s tem povzročen strah). Z druge strani pa povesti odločno borbo za razširitev DFDL med nacionalno nezavedne in germanizirane Slovence kakor tudi med avstrijske množice na Koroškem.

Trenutno ima DFDL svoje pozicije izključno samo na vasi Slovenske Koroške. In še tu ne povsod. Dosedaj ji ni uspelo, da bi svoje delo razširila v katero koli tovarno, med najemnike, kmečke, gozdne ter druge delavce. Vse to je danes v glavnem še domena socialdemokratov.

Zato pa se mi zdi, da DFDL ne bo mogla izvesti druge naloge mimo volje in prepričanja njenih dosedanjih, v veliki večini šovinistično usmerjenih članov, ampak mora razviti veliko aktivnost v prevzgoji koroških Slovencev, v pobijanju šovinizma, doseči, da bo s pomočjo in aktivizacijo najširših množic njenega članstva dosegla zaželjeno širino.

25 Občinske volitve so bile 12. marca 1950.

To pa bo mogoče samo tedaj, če bo vodstvo s konkretizacijo programa, zainteresiralo vsakega posameznega vodilnega člana in potem njih prenesla to linijo na teren. Linija vsiljevanja, komandiranja ne pa vztrajnega, nenehnega prepričevanja, splošnega frazar-[j]enja ne pa konkretizacije vprašanja širine – pa bo rodila neuspeh ter ogromno otežala delo po obeh dveh nalogah.

S temeljitim spoznavanjem in proučevanjem koroške in celotne avstrijske problematike, s prikazovanjem revizionizma KPA na konkretnih avstrijskih problemih in primerih (ne pa samo s ponavljanjem jugoslovanskih obtožb, mehaničnim prepisovanjem jugoslovanskega gradiva), s pojačanim zanimanjem za vse avstrijske probleme in to kot avstrijski državljani (do vsega tega je DFDL dosedaj zelo indiferentna) pa bo DFDL uspela sčasoma prebiti oni led, ki jo še loči od avstrijskega delovnega ljudstva in iti v širino.

ZVEZA BIVŠIH PARTIZANOV

Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške obstoja dejansko samo na papirju.

Bivši partizani se sestajajo samo enkrat na leto, na občnem zboru, in še tedaj v malem številu. (Lani n. pr. je bilo na občnem zboru cca. 30 partizanov medtem ko so vsi ostali bili mladina, povabljeni, predstavniki množičnih organizacij i.[n] p.[odobno])

Odbor zveze se s svoje strani nekolikokrat v letu sestane in to v zvezi z občnim zborom, prekopi partizanov, postavitvijo spomenikov, itd.

V interesu ohranitve tradicije narodnoosvobodilne borbe na Koroškem je nujno potrebno, da se najdejo oblike, ki bi delo društva poživele.

Dosedaj so se postavljali spomeniki, vršili prekopi, organizirali ‚Partizanski tedni‘, organizirali izleti doma in v tujino itd.

Uspela ni zamisel o knjigi ‚Spomini koroških partizanov‘, organizacija izletov jugoslovanskih partizanov na Koroško, priprava scenarija za film o NOB-u na Koroškem itd.

V zvezi z društvom partizanov bi bilo treba najti tudi nove organizacijske oblike, ki bi omogočile poživitev dela.

Isti ali še slabši položaj kakor v Zvezi bivših partizanov vlada v Zvezi slovenskih izseljencev.

ZVEZA MLADINE ZA SLOV. KOROŠKO

Kakor v ostalih organizacijah se tudi v delu Zveze mladine pojavlja občutljiv zastoj. Vzrok temu je nenačrtno delo, z druge strani pa tudi večkrat nepravilen odnos s strani centralnih funkcionarjev do mladinske organizacije.

Organizacijska mreža Zveze mladine je slaba in, če izvzamemo občinske odbore, ki v večini primerov danes dejansko sploh ne obstajajo več, delujejo samo oni okrajni

odbori, v katerih so povezani tudi centralni funkcionarji mladine.

Nekdaj koristni sestanki so sčasoma postali enolični in niso odgovarjali več željam in potrebam mladine na terenu. Mladinski funkcionarji tako na centru kakor v okraju niso znali najti način dela, ki bi mladino zainteresiral zato so tudi marsikdaj poskusi z novimi načini dela propadli.

Mladinska organizacija je izvedla nekaj uspešnih akcij, ki pa so ostale samo akcije trenutnega pomena, ker jih niso znali izkoristiti za utrjevanje organizacije.

Velika ovira pri delu mladine je tudi ta, da se delo po izrazito mladinski liniji vrši nesistematično z večjimi ali manjšimi presledki, ker se ob vsaki kampanji in akciji Fronte ves vodilni mladinski aktiv angažira po tem vprašanju.

Nekateri mladinski funkcionarji, ki so se po svoji predanosti izkazali, so se odtegnili mladinski organizaciji in postavili na mesto okrajnega sekretarja ali drugo odgovornejše mesto. Zaradi svoje mladosti in neizkušenosti pa na tem mestu niso zadovoljili, zaradi neuspehov [so] postali zagrenjeni, kar je imelo za posledico, da so se odtegnili i Fronti i Mladini.

Mladinska organizacija šteje danes cca. 500 članov, predvsem kmečko mladino. Nima pa nobenih stikov z mladino, ki je danes v avstrijskih srednjih ali pa strokovnih šolah.

Da bi se delo mladine počivilo in zajelo čim več mladine se je lani pristopilo k organizaciji dela na fizkulturnem polju.

Dosedaj je pripravljenih cc. 15 fizkulturnih društev od tega polovico že priznanih. Članov [je] v skupnem številu okrog 200, vendar zaenkrat med temi ni takšnih, ki hkrati ne bi bili člani Zveze Mladine. Fizkulturna zveza je s strani oblasti že priznana.

Fizkulturno delo je zlasti po uspešnem mladinskem dnevu koncem 1948. l. precej zainteresiralo mladino. Vendar za še uspešnejše delo manjka strokovno izšolanega kadra, kakor tudi občutno pomanjkanje vseh mogočih fizkulturnih rekvizitov. Z druge strani pa je delo fizkulture precej otežkočeno, ker je Mladina zajela predvsem kmečki element, ki se v fizkulturi izživlja samo pozimi, medtem ko v času kmečkih del ne najde ne časa ne veselja.

Mladinska organizacija bi lahko dosegla večje uspehe tudi na kulturno prosvetnem polju z ustanavljanjem mladinskih pevskih zborov ali tamburaških skupin, centralne mladinske gledališke skupine, mladinske folklorne skupine itd.

Z oziroma na težak položaj na Koroškem pa bi bilo potrebno, da LMS²⁶ naveže čim tesnejše stike s koroško mladino.

Kar se tiče pionirjev se dosedaj praktično, razen letovanja v Jugoslaviji, božičnic, miklavževanj i.[n] p.[odobno] ni za njih prav nič naredilo. Trenutno bi bila največja potreba ustanovitev lutkovnega gledališča, kakor tudi ustanavljanje, kjer koli je mogoče, brezplačnih slovenskih ali mešanih otroških vrtcev pod našim nadzorstvom.

26 Ljudska mladina Slovenije.

INFORMBIRO²⁷ IN KOR. SLOVENCİ

Po direktivi forumov OF so mnogi koroški Slovenci takoj po vojni pristopili k KPA, se navduševali, ne glede na to ali je bil velik ali srednji kmet, za napredno misel, Sovjetsko zvezo in ljudskodemokratske slovanske države. Vendar vse to ne zaradi tega, ker bi pravilno razumeli vlogo, ki so jo ali bi jo morale slovanske države s socialistično ureditvijo odigrati v naprednem gibanju, ampak zato, ker so si v celotni stvari ustvarili neko svojo ‚hejslovanstvo‘ predstavo, predstavo, da je prišel čas, ko bodo Slovani zasedli in zagospodarili nad vso Evropo. Vsi ti ljudje – v bistvu še vedno šovinisti – so zato v srcu z zadovoljstvom sprejemali dejstvo, da so jih posamezni forumi KPA začeli izključevati ali pa so sam pohiteli in izstopili ter na ta način napravili konec neljubemu članstvu v ‚avstrijski organizaciji‘.

Po vprašanju sedanjih odnosov med KPA in komunisti slovenske narodnosti so se brez izjeme postavili na stran slednjih, podpirajoč jih predvsem s parolo ‚Nemc je Nemc, pa naj bo škof ali komunist‘.

Kar se tiče odnosov med KPJ²⁸ in VKP (b)²⁹ odnosno med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo se delijo v dve skupine. Prva, manjša, je danes še vedno prepričana, da je ves spor bolj optičen, rezultat neke višje diplomacije, dogovorjen in je Jugoslavija zato prevzela nase vlogo nasprotnika SZ, ker je od vseh ljudskih demokracij najbolj zanesljiva. To mišljenje, ki sicer počasi zgineva, je nevarno, ker se z njim radi uspavajo še oni komunisti, ki stvar skušajo razumeti.

Druga skupina razočarana v svojem ‚hejslovanstvu‘ pa se je zlasti po Parizu, več ali manj iz nacionalnih čustev, pridružila Jugoslaviji. Menim pa, da bi se ti pridružili vsaki Jugoslaviji, stari ali novi, takšni ali drugačni.

Obe dve skupine skupaj pa danes odklanjata vsako diskusijo v zvezi z Informbirojem.

GOSPODARSTVO

V vprašanju bodočega razvoja in dela naprednih slovenskih političnih, gospodarskih in kulturno-prosvetnih organizacij, bo gospodarstvo kot hrbtnica političnega gibanja, igralo zelo važno vlogo.

Zdi se mi, da se je temu vprašanju posvetilo premalo proučevanja in pozornosti, da smo zaradi tega izgubili dragocena prva povojna leta, ko je bilo mnogo možnosti za gospodarsko utrditev in ustanovitev lastnih ekonomskih virov.

Avstrijska oblast je in bo materialno ali z raznimi zakonskimi olajšavami podpirala vse one nemške organizacije, katerih končni cilj je pospešitev germanizacije in gospodarsko zaslužjenje slovenskega kmeta.

27 Informacijski biro komunističnih partij.

28 Komunistična partija Jugoslavije.

29 Vsezvezna komunistična partija (boljševikov).

Medtem ko imajo socialdemokrati glaven vpliv med delavci, v svojih rokah pa vsa konzumna društva, OeVP v celoti obvlada Kmečko zbornico³⁰ (Predsednik OeVP za Koroško Gruber³¹ je hkrati predsednik kmečke zbornice) hkrati s tem pa je tudi apsoluten gospodar celotnega zadružništva na Koroškem (OeVP podpredsednik Kmečke zbornice je hkrati predsednik koroškega zadružništva; poleg njega še Ferlitsch,³²Schumy³³ i.[n] dr.[ugi]). Tako OeVP v glavnem obvlada kmečko gospodarstvo Koroške.

V svojih rokah ima OeVP na Koroškem 289 različnih zadrug: 166 hranilnic in posojilnic, 36 blagovnih zadrug, 11 mlekar, 22 živinorejskih zadrug, 40 zadružnih elektrarn in 14 raznih kmetijskih zadrug.

Tako socialdemokrati kakor OeVP so nadvse zainteresirani, da bi koroškega Slovenca čim preje spravili v svojo gospodarsko odvisnost, ga upropastili in germanizirali.

Koroški Slovenci pa so gospodarsko zelo slabi.

Če bodo nekoč na ozemlju Slovenske Koroške močne gospodarske pozicije v naših rokah, nudile eksistenco vsaj enemu delu socialno šibkega slovenskega življa poleg tega pa morda lahko zaposljevala tudi avstrijskega delavca, potem bo delo po politični plati mnogo lažje. Slovenski delavec bo zavarovan pred vplivom nacionalnega in razrednega sovražnika, avstrijski delavec pa bo tem potom lažje dostopen vplivu napredne misli.

Vprašanje eksistence je zelo važno. Med mnogimi našimi aktivisti sem večkrat opazil občutek negotovosti po vprašanju eksistence. Spremlja ga stalna skrb kako bo v bodoče, če bo jugoslovanska materialna podpora prenehala ali morala prenehati, kako bo z njim, ki kot ‚protidržavni element‘ ne bo mogel dobiti zaposlitve in bo moral emigrirati v Jugoslavijo. Zdi se mi, da je ta stalna skrb tudi delen vzrok, da se mnogi aktivisti v svoji dejavnosti ne aktivizirajo toliko, kolikor bi v območju svojega dela mogli in morali.

Nedvomno je Jugoslavija dosedaj nudila Koroški močno denarno podporo. Vendar ves denar, dodeljevan vsakomesečno Fronti odnosno Partiji na Koroškem se je uporabljal predvsem za kritje tekočih potreb (personalni in stvarni izdatki, agitacija in propaganda, podpore, dolgovi itd.) v gospodarstvo pa je bilo vloženo sorazmerno malo in še to več ali manj ponesrečeno.

V naslednjem podajam kratek pregled investicij, vloženih s strani partijske grupe v gospodarstvo. Poudarjam, da vse to temelji samo na onih dejstvih, ki so mi v zvezi z gospodarstvom znana.

a.) Trinadstropna hiša v Celovcu, last Lapuša dana v najem za 25 let CMD.³⁴ Gradbeni stroški cca. 500.000 šilingov. Trenutno še dolga cca. 60.000. Hiša grajena nesolidno,

30 Kmetijska zbornica.

31 Hermann Gruber.

32 Hans Ferlitsch.

33 Vinzenz Schumy.

34 Ciril Metodova družba.

stroški apsolutno previsoki, pogodba za nas neugodna. Vprašanje legalizacije kritja stroškov trenutno še ni urejeno.

- b.) Trgovina z lesom, premogom in gradbenim materialom Strauss & Stollwitzer, Celovec, investirano cca. 45.000 + 8.000 šilingov. Podjetje popolnoma pasivno, propada. Sklenjena ni bila nobena pismena pogodba.
- c.) V lesno družbo Černic, Rajhman & investirano cca. 30.000 [šilingov]. Nobenih pismenih pogodb.
- d.) Nov hlev v Št. Rupertu pri Velikovcu. Vloženo cca. 35.000 šilingov. Zemljišče, kjer stoji hlev last sester in se bo hlev v primeru, da nune zapuste šolo znova moral predelati.
- e.) 1948. 1. [se] nabavila eksport-import koncesija od Uranka. Ostala neizrabljena, kljub temu pa se mesečno za njo plačuje 500 šilingov.
- f.) Zadrudni zvezi dano dosedaj cca. 140000 šilingov.
- g.) Za izgradnjo magacina ZZ,³⁵ kupljeno v Celovcu zemljišče.
- h.) Razne manjše investicije bencinskim črpalkam, mehanikarjem. O tem ni nobenega pregleda, denar več ali manj zgubljen.
- i.) Posestvo tov. Gašperja³⁶ v Št. Vidu. 25.000 šilingov. Denar vložen, posestvo v rokah starega lastnika.
- j.) Nabava opreme za gostilno v novi hiši v Celovcu. Gostilna že obratuje.
- k.) Še nekaj manjših investicij.

Ta način gospodarstva je napravil videz, da Fronta razpolaga z velikanskimi vsotami denarja, ker se je še tisto, kar se je vložilo, takorekoč podarilo.

Kakor je z ene strani potrebno, da se za gospodarsko utrditev po tehtnem premisleku eventuelno riskirajo večje vsote, je prav tako nujno potrebno, da se denar naloži odgovorno in da se najdejo oblike, ki bodo v največji možni meri zagotovile, da oblast tega ne more zaseči odnosno, da se organizacije ne kompromitirajo in ne postavijo pred zakonsko odgovornost.

SLOVENSKA KMEČKA ZVEZA

V času ko je bilo vprašanje Slovenske Koroške sporno je Kmečka zveza za Slovensko Koroško ali kakor se danes imenuje Slovenska Kmečka zveza v skladu s splošnim položajem zajela okrog 2000 slovenskih kmetov.

V zadnjem poldrugem letu je Kmečka zveza postala aktivnejša, pristopila k načrtnjšemu delu, skušala na temelju lokalne problematike zainteresirati slovenskega pa

³⁵ Zadrudna zveza.

³⁶ Karel Prušnik.

tudi nacionalno nezavednega ali nemškega kmeta, se borila za priznanje s strani Kmečke zbornice, za ustanovitev slovenske kmetijske šole, za znižanje odmere obvezne oddaje, za razne doklade in subvencije slovenskemu kmetijstvu, angažirala kmetijskega in sadjarskega strokovnjaka i.[n] p.[odobno] Kljub temu je danes položaj v Slovenski Kmečki zvezi slab, kar se vidi že po tem, da je število članstva padlo na cca. 700.

Zato je danes resen problem, kako Kmečko zvezo organizacijsko utrditi, ji dati množičen karakter, ter doseči, da bo dejansko predstavljala slovenskega kmeta na Koroškem.

Kmečki zvezi je zelo nevaren pojav Tischlerjevega takoimenovanega Narodnega sveta. Ne samo zato, ker so v Kmečki zbornici kot predstavniki koroških Slovencev trije izrazito pristaši Tischlerja, ki so že 1947. l. odklonili sodelovanje v Kmečki zvezi, ampak predvsem zato, ker se slovenski kmet zaveda, da ima OeVP absolutno kontrolo nas vsemi uradnimi in poluradnimi kmetijskimi ustanovami in si zaradi sodelovanja Tischlerjevega Narodnega sveta odnosno Krščanske ljudske stranke z OeVP lahko obeta eventualnih, četudi minimalnih koristi.

Letos bodo volitve v Kmečko zbornico.³⁷ Po trenutnih perspektivah Kmečka zveza nima realnih šans na uspeh pri teh volitvah.

Tischlerjeva skupina še ni nastopila na široki fronti proti Kmečki zvezi. Verjetno zato, ker ceni, da Kmečka zveza na letošnjih volitvah za Zbornico ne bo uspela, nakar šele bo Tischler prevzel iniciativo. Verjetno pa je, da bodo Tischlerjevi eksponenti, ki so danes že v osrednji in okrajnih kmečkih zbornicah znova kandidirali.

Položaj v posameznih odborih Kmečke zveze bi bil naslednji: Od 32 občinskih odborov in 9 zaupnikov je sedem odborov in dva zaupnika pod popolnim Tischlerjevim vplivom, 5 občinskih odborov in dva zaupnika pa so dvomljivi.

V občinskih odborih Kmečke zveze so se že začeli pojavljati prvi znaki destruktivnega dela Tischlerjeve skupine. Ne da bi direktno nastopali proti organizaciji, se vendar na iniciativo Tischlerjevih eksponentov sklicujejo v krajih s slabšimi občinskimi odbori, skupna zaupna posvetovanja' pod imenom 'Kmečki krajevni svet'. Zdi se, da bodo ti 'Kmečki sveti' one celice, iz katerih se bo, po volitvah v Kmečko zbornico začela razvijati Tischlerjeva Kmečka organizacija.

Smatram, da je slabost Kmečke zveze in vzrok njenemu vedno manjšemu vplivu v tem, ker Kmečka zveza kljub vsej svoji aktivnosti, dosedaj ni uspela za slovensko kmečko prebivalstvo doseči nobenih praktičnih, otipljivih uspehov. To bodisi zaradi svoje organizacijske slabosti, nasprotovanja oblasti ali finančnih težkoč in pomanjkajanja strokovnega kadra.

Lani so bile na Koroškem odprte tri nove kmetijske šole. Letošnji koroški deželni proračun znova predvideva bogate subvencije za vse te šole, od katerih nekatere leže na popolnoma slovenskem ozemlju.

37 Prve povojne volitve v Kmetijsko zbornico so bile 25. novembra 1951.

Od 1947. l. dalje se Kmečka zveza vztrajno bori, da bi deželna vlada ustanovila slovensko kmetijsko šolo. Kakor je bila ta borba v času mednarodnih konferenc v zvezi z Avstrijo več ali manj propagandnega značaja, poskus izkoriščanja tedanjega položaja za dosego te šole, je danes to vprašanje vedno bolj aktualno. Mislim, da je iluzorno pričakovati, da bo deželna vlada kdaj koli (četudi je formalno obvezana) ustanovila slovensko kmetijsko šolo.

O slovenski kmetijski šoli je bilo že večkrat govora. Vpoštev bi prišlo Vošpernikovo posestvo v Podravljah (hiša z gostilno, tujskimi sobami, gospodarskimi poslopji in precejšnjim zemljiščem), ki leži že na robu germaniziranega ozemlja. Last je Zadružne zveze, bilo za časa fašizma predano nekemu nacistu in danes spada pod takozvani ‚povračilni zakon‘ (Rückstellungsgesetz). Potrebna je vsota 100.000 šilingov za izplačilo starih dolgov, ki jih je kril sedanji lastnik. Dosedaj ni bila na razpolago potrebna vsota. V kolikor bi se nekoč morda pristopilo k ustanavljanju kmetijske šole, je treba rešiti še kopico vprašanj, kakor glavno vprašanje, vprašanje kvalificiranih od strani oblasti priznanih učnih moči.

V zvezi z utrjevanjem Kmečke zveze bi bilo morda vredno misliti na naslednja vprašanja:

Ekonomija, pod upravo KZ,³⁸ kjer bi se vzgajalo in pridelovalo razno žitno, travno in deteljno semenje.

Selekcijska živinorejska postaja.

Ustanavljanje raznih vzornih, naprednih gospodarstev v režiji kmečke zveze z vsemi potrebnimi agro-tehničnimi pripomočki, ter s tem nazorno prikazovanje vseh možnosti za izboljšanje kmečkega gospodarstva.

Prav tako važno je vprašanje traktorskih postaj v režiji Kmečke zveze. OeVP-jevska Kmečka zbornica je že pričela s propagiranjem teh postaj in obljublja subvencije.

Strokovnjak Kmečke zveze za sadjarstvo poseduje drevesnico, katero bi morala prevzeti Kmečka zveza, jo prenesti v boljše lego in dvigniti njeno kapaciteto.

Vsi ti in podobni taki ukrepi bi močno dvignili ugled kmečke zveze, poleg tega pa s potrebnimi sedanjim[i] investicijami dali v bodočnosti tudi ekonomsko bazo za nadaljnji razvoj[.]

ZADRUŽNA ZVEZA

Pred vojno je bilo na Slovenskem Koroškem predvsem razvito kreditno združništvo. Te kreditne zadrage so bile, kar se tiče finančno-gospodarske plati dobro vodene, politično pa v rokah nazadnjaštva in klerikalizma. Nakopičen denar se je v glavnem nalagal v nemške kreditne ustanove, ki so ga seve uporabljale za germanizacijo.

38 Kmečka zveza.

Nacizem je 1941. l. te zadruge ali popolnoma zatrl ali pa oropal samostojnosti in premoženja ter jih nasilno spojil z nemškimi zadrugami. Od 36 kreditnih zadrug, ki so bile svojčas vključene v Zvezo koroških Zadrug v Celovcu je danes organizacijsko obnovljenih 33. (Tri zadruge pa so izgubljene od teh se je Hranilnica in posojilnica v Ločah, ena najstarejših slovenskih zadrug, postopoma spreminjala v nemško in 1948. l. dokončno zapustila Zadružno zvezo.[]) Od organizacijsko obnovljenih dela sedaj 11 hranilnic in posojilnic, medtem ko se ostale, sicer formalno že priznane, še vedno na temelju ‚povračilnega zakona‘ borijo za vrnitev imovine (hiš in zemljišč).

V kreditnem zadružništvu vlada močan zastoj. Medtem ko hranilne vloge manjkajo, narašča povpraševanje po posojilih, že vloženi denar se ponovno dviga. Ker ni rezerv so zadružne kreditne ustanove v težkem gospodarskem položaju.

Slovenske hranilnice in posojilnice nimajo v svojih rokah razpoložljivi denar slovenskega podeželja. Večina močnih slovenskih kmetov ali lesnih trgovcev vlaga razpoložljivi in jemlje potrebni denar iz nemških kreditnih ustanov. To se vidi že iz tega, da znašajo – že tako redke denarne vloge v slovenskih kreditnih ustanovah – v 95 odstotkih manj kakor 1000. – šilingov. Srednji in mali kmetje, ki so svoje skromne vloge vložili v slovenske kreditne ustanove, danes že segajo po zadnjih razpoložljivih rezervah, iščejo kredite v ustanovi, v katero so vložili svoj prihranek. Njihove vloge sem jim s težavo izplačujejo, kredite pa ne dobijo. Zato se zatekajo k nemškim zadrugam, v roke največjih sovražnikov slovenskega življa OeVP.

Po vprašanju kreditnega zadružništva so mnenja deljena. Mnogi smatrajo, da je edina pomoč v tem položaju – intenzivnejša zadružna vzgoja, ukoreninjenje zavesti samopomoči, – doseči, da bo velik, srednji in mali slovenski kmet, trgovec ali obrtnik, razpoložljivi denar vlagal edino v slovenske kreditne ustanove.

Upoštevati pa [je] treba naslednje: Izkušnje, ki si jih je slovenski vlagatelj dobil 1941. l., ko je nacizem slovenske kreditne ustanove razpustil in jih oropal premoženja, splošno razpoloženje do štednje in vlaganja, ki je od konca 1947. l. občutno padlo, ker je o priliki tedanje valutne reforme vlagatelj zgubil dve tretjini svojih prihrankov.

Velika ovira v borbi za obnovitev zaupanja v slovensko kreditno zadružništvo je tudi splošna slabost Zadružne zveze.

Zadružna zveza kot denarna centrala slovenskih kreditnih zadrug razpolaga s finančnimi sredstvi le-teh. Da pa vsa njena finančna sredstva niso močna, se vidi že po tem, da ni nikjer za opaziti uspešnega dela Zadružne zveze. Blagovne in druge zadruge so slabe, bivša zadružna posestva se v vseh primerih, kjer obstoje stare vknjižbe (ki so jih s strani nacistov postavljeni novi lastniki plačali) ne prevzemajo, zveza ne predstavlja resne dobavne in blagovne centrale za vse zadruge vključene v njej itd. Vse to kaže finančno šibkost Zadružne zveze ter s tem vliva tudi nezaupanje do zadružnih kreditnih ustanov.

Kolikor poznam mentaliteto koroškega slovenskega človeka, bi dejal da se bo tudi velik kmet, vsak dobro stoječ, ekonomsko močan koroški Slovenec poleg vztrajne,

pravilne zadružne vzgoje zagrel za slovenske kreditne ustanove, vlagal v nje razpoložljivi denar ali tam iskal investicijskih sredstev takrat ko se bo na zadružnem polju pokazal pozitiven, za njega otipljiv rezultat.

Od 10 kmečko-gospodarskih (blagovnih) zadrug jih posluje osem. Te pa dosedaj slovenskemu kmetu še niso mogle nuditi ono, kar potrebuje za modernizacijo ali vzdrževanje svojega obrata ter niso v stanju, da bi se v konkurenčnem oziru uspešno zoperstavljale nemškimi zadrugam.

Te zadruge so v minulem letu dobavile za celotno ozemlje Slovenske Koroške: 30 ton apnenega solitra, 110 ton kalija, 60 ton superfosfata, 140 ton tomaževe žindre, 180 ton koruze, 55 ton otrobov in približno 7 ton ribje moke. Kar se tiče strojev je Zveza nabavila vsega skupaj približno 25 majhnih traktorjev.

Od slovenskega kmeta pa je Zveza odkupila: 45 ton krompirja in 3 tone zelja.

V primeri z dejanskimi potrebami terena so te številke o dobavah in odkupu malenkostne in nepomembne.

Živinorejske zadruge obstojajo samo na papirju. To pove zelo mnogo, če upoštevamo, da je živinoreja poleg izvoza lesa odnosno lesne trgovine sploh, najpomembnejši vir dohodkov slovenskega kmeta.

Glede dotacij Zadružni zvezi. Kolikor mi je znano je bilo v celoti vloženo v Zadružno zvezo cca. 140.000 šilingov. Od tega 65.000 zadružni tovorni auto potreben za razvoz blaga posameznim zadrugam, ostalo za financiranje blagovnega prometa. Poleg tega stalne podpore za vzdrževanje Zvezinega aparata, razne stvarne in administrativne stroške, revizijo itd. Za te potrebe Zveza porabi letno cca. 60.000 šilingov. Zaradi finančne šibkosti ni v stanju, da iz lastnih virov krije te izdatke.

S strani nekaterih funkcionarjev (dr. Petek³⁹) se pojavlja mnenje, naj ZZ proda nekaj imovine, ter na ta način dobi nekaj obratnega kapitala.

Po vprašanju Zadružne zveze je bilo dosedaj že precej govora, predlogov, obljub, zamisli in podobno. Konkretno se ni ukrenilo skoraj nič.

V zvezi s tem menim, da se mi zdi nujno potrebno tako v interesu Jugoslavije kakor tudi v interesu autoritete in ugleda jugoslovanskih aktivistov k proučevanju predlogov, dajanju obljub glede dobav ali investicij pristopa[ti] resno, samo v onih primerih, kjer so glede na objektivne teškoče dejanski izgledi za realizacijo.

Na koncu še nekaj vprašanj, katera bi bilo morda vredno proučiti.

Koroška je že pred vojno uvažala iz Jugoslavije: Cement, vsakovrstna krmila (koruza, oljnate tropine, kosmiči itd.), umetna gnojila, vino, orehovino itd.

Morda bi bilo mogoče doseči neke vrste lokalni trgovski sporazum med LR Slovenijo in Koroško.

39 Mišljen je predsednik DFDL dr. Franc Petek.

Potrebno je pristopiti k proučevanju problema kako rešiti ona posestva Zadružne zveze, ki jih je potom ‚povračilnega zakona‘ dobila nazaj, katera pa ne more prevzeti, ker ni v stanu plačati na posestvu vknjiženih dolgov. Vrednost vseh teh posestev je veliko večja, kakor celotne vknjižbe.

Spričo nastajajoče krize in pojavov, ki kažejo, da bo znova začelo propadanje manjših kmečkih posestev, je važno vprašanje ustanovitve neke družbe za nakupovanje kmečke zemlje. Protiutež nemški družbi. Ta družba ne bo imela samo izdatke, ampak bo sčasoma z izkoriščanjem kupljenih kmečkih obratov, parcel in objektov ustvarila tudi vire dohodkov.

Vprašanje tekočih potreb Zadružne zveze. Dolg pri nemški blagovni centrali 103.000 šilingov, nakup Mohorjeve hiše v Celovcu (kjer je centrala ZZ) 70.000.

Ustanovitev kakršnega koli fonda za pomoč manjšim kmetom in delavcem.

XXX

Tako po vprašanju gospodarskih organizacij (ZZ, KZ) kakor gospodarstva sploh pa je najvažnejše vprašanje, problem kadrov – predanost, zanesljivost in strokovna sposobnost.

Šele z rešitvijo tega vprašanja je mogoče pristopiti k organizaciji ali reorganizaciji gospodarskih organizacij ali pa k iskanju najpovoljnejših oblik, ki naj koroško slovensko gospodarstvo v največji možni meri zaščitijo pred samovoljnostjo oblasti odnosno onemogočijo, da bi organizacije, družbe ali privatniki prišli pod udar zakona. Vendar je nemogoče najti obliko, ki bi stoodstotno zajamčila uspeh in stoodstotno zavarovala pred oblastjo vsak poskus gospodarske osamosvojitve.

KULTURNO – PROSVETNO DELO

SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA

Tako po vprašanju borbe proti germanizaciji slovenskega naroda na Koroškem kakor tudi po vprašanju prevzgoje koroškega Slovenca v novega, naprednega človeka – Slovenska prosvetna zveza danes ni kos vsem zastavljenim nalogam.

Kar se tiče posameznih slovenskih prosvetnih društev je danes položaj naslednji:

Od skupnega števila 38 slovenskih prijavljenih prosvetnih društev (od tega: Okraj Beljak – devet, okraj Celovec – štirinajst, Okraj Velikovec – petnajst) je v sedanji zimski sezoni aktivnih samo deset prosvetnih društev.

Od vseh prosvetnih društev je danes že njih osem (Šmarjeta v Rožu, Sele, Sveče, Št. Jakob, Globasnica, Rinkole, Radiše, Št. Vid v Podjuni) pod izredno močnim vplivom Tischlerjevega Narodnega sveta odnosno KLS.⁴⁰ Zdi se, da se bo z aktivizacijo

40 Krščanska ljudska stranka.

teh društev Tischlerjev vpliv skušal zanesti tudi v vsa druga prosvetna društva, ona, kjer koli bi odbori ne bili več tako trdni. Prvi pojavi aktivnega dela pod Tischlerjevim vplivom so bili že v Št. Jakobu, kjer so za Božič nastopili z igro ‚Petrčkove poslednje sanje‘.⁴¹ Organ Narodnega sveta ‚Naš tednik‘ posveča skoraj v vsaki številki vprašanju kulture in prosvete veliko pozornost in je že prešel na dajanje konkretnih nasvetov.

Od vseh pevskih zborov sta danes zares aktivna samo pevski zbor v Borovljah in zbor v Pliberku. Manj aktivnih [je] še osem pevskih zborov, vse ostalo mrtvo.

Pod posebno močnim vplivom KLS-a so pevski zbori v Selah, Svečah, Radišah in Št. Lenartu pri sedmih studencih. Od teh zadnja dva že redno nastopata v celovškem radiju v okviru slovenske oddaje.

Ljudske univerze, vpeljane lani, so letos odpadle, ker ni bilo nobenih prijav. Prav tako kulturno-prosvetni tečaj, za katerega je prišla samo ena prijava, ki se je kasneje odpovedala. Da ne govorim o jezikovnih tečajih in bralnih krožkih.

Vzrok temu je predvsem center. Kulturno-prosvetnemu delu se je posvetil en samo [samo en] človek, mlad in neizkušen, ki se izživlja v razpošiljanju okrožnic, tehnični organizaciji raznih izletov v Jugoslavijo ali Trst in pripravah za posamezne občne zборе.

Prosvetna društva so navezana v glavnem sama nase. Zato delajo samo ona, kjer so lokalni faktorji iniciativni in organizacijsko sposobni. Pri tem se pojavljajo razne napake glede na vsebino in kvaliteto storjenega dela, iger, prireditev. V popravljanju teh napak ali stremljenju, da bi se več ne ponovila, pa se zapada v še večjo napako – sistem vsiljevanja in komandiranja, mesto prepričevanja, ki res ni vedno lahko. Posledica je, da se mnogi odtegujejo delu. Z druge strani [je] vpliv duhovnikov, v preteklosti glavnih kulturno-prosvetnih delavcev, danes najboljših Tischlerjevih aktivistov.

Kakor v ostalih organizacijah vlada tudi v Prosvetni zvezi izrazito nenačrtno delo. Vzrok [je] tudi pomanjkanje kadra.

Prosvetna zveza nima vpogleda v kulturno-prosvetne potrebe slovenske vasi, in ne zna najti niti ne skuša iskati oblik, ki bi poživele delo na kulturno-prosvetnem polju.

Potrebno bi bilo pristopiti k proučevanju naslednjih vprašanj:

Ureditev vaških knjižnic, (obstoja centralna knjižnica v Celovcu, ki pa se še ne izkorišča) s, četudi v začetku majhnim številom, zelo poljudnih knjig.

Gradnja prosvetnih domov s fizkulturnimi igrišči in potrebnimi pripravami.

Centralna gledališka skupina (delno že obstoja)

-«- pevski zbor

-«- folklorna skupina

Izdajanje zelo poljudne revije.

41 Avtor igre *Petrčkove poslednje sanje: božična povest v štirih slikah s prologom*, napisane leta 1923, je bil Pavel Golia.

Preko vaških knjižnic z zelo pestro izbiro poljudne literature bo edino mogoče zainteresirati naš živelj za poznejše bralne krožke in jezikovne tečaje.

Preko centralnega pevskega zbora, igralske skupine in folklorne skupine bi bilo mogoče poživeti kulturno-prosvetno delo na vasi, zlasti pa še oživeti folkloro, ki je danes popolnoma odmrta.

Isto tako bi SPZ⁴² morala ljudstvo zainteresirati na zbiranju narodnega blaga, pesmi, pravljič itd. (vsega tako iz starih časov, kakor tudi iz časov NOB-a).

ŠOLSTVO

V vprašanju šolstva slovenske organizacije na Koroškem nimajo danes nobenega vpogleda, še manj pa moči, da bi se uprle germanizaciji v šolah.

Manjka vsak pregled nad obstoječimi šolami, učnimi močmi in sistemom ter režimom, ki vlada v posameznih šolah. Vsi dosedanji podatki so splošni.

Poskušala se je uvesti kartoteka, preko katere se bi natančno spremljal razvoj v vseh šolah Slovenske Koroške. Se ni obneslo odnosno podatki o nacionalnosti učiteljev, njihovem političnem prepričanju, odnosu do slovenskega učnega jezika, katehetih, številu nemških in slovenskih učencev itd. so prišli samo iz nekaterih krajev, medtem ko v večini primerov ni uspelo dobiti potrebne slike. Organizacija te kartoteke bi bila nujno potrebna.

Zelo važno je vprašanje slovenskega dijaškega doma v Celovcu ali okolici. Na slovensko mladino, ki študira v Celovcu nimajo naše organizacije apsolutno nobenega vpliva. Potom tega doma bi bil možen vpliv tako politične kakor tudi mladinske organizacije.

Potrebno bi bilo dokončno urediti vprašanje strokovnih šol v Št. Rupertu pri Velikovcu kakor tudi šole v Št. Jakobu v Rožu. ([K]i je last šolskega društva, katero pa je deljeno: medtem ko je centrala odnosno centralni odbor v naših rokah in zato s strani oblasti nepriznan, je podružnica v rokah Vinka Zwitterja,⁴³ priznana in obstoja možnost, da bo le-ta dobila šolo, ali pa bo šolo zaradi spora zadržala oblast[.] V obeh dveh šolah so trenutno še vedno nune.

Prav tako bi bilo potrebno, da se dobi potreben kvalificiran kader za razne tečaje (kuharski, šivilski, čipkarski itd.) Dosedanji tečaji so za nas neugodni, ker so povsod učne moči, ki so, sicer strokovno sposobne, vendar politično nam sovražno razpoložene.

AGITACIJA IN PROPAGANDA

Glede agitacije in propagande bi se omejil samo na časopise in redne ali periodične publikacije, ki jih izdajajo naše organizacije.

42 Slovenska prosvetna zveza.

43 Koroški narodni delavec dr. Vinko Zwitter je po letu 1946 učil narodno gospodarstvo in slovenski jezik na zasebnih dvojezičnih šolah v Tinjah, Št. Petru in Št. Rupertu. Od leta 1947 je vodil obnavljanje katoliških organizacij koroških Slovencev.

‚Slovenski Vestnik‘.⁴⁴ Kot edino glasilo koroških Slovencev je ‚Slovenski Vestnik‘ takoj po vojni dosegel visoko število naročnikov. To v skladu z mednarodnim položajem in tedanjim razpoloženjem koroških Slovencev. Od Moskovske konference 1947. l.⁴⁵ pa je število naročnikov občutno padlo in pada z dneva v dan.

Trenutna slika števila naročnikov na Slovenskem Koroškem bi bila naslednja:

Oktober 1946. l. 4801
 Junij 1947. l. 5332 (konferenca v Moskvi)
 December 1947. l. 3317
 Junij 1948. l. 3773
 December 1948. l. 3547
 Junij 1949. l. 2927
 Avgust 1949. l. 2440
 December 1949. l. 1975
 Trenutno cca. 1900

Število naročnikov še vedno pada in bo padalo dokler se ‚Vestnik‘ ne bo kvalitetno izboljšal.

Vestnik je ekskomuniciran. V nekaterih župnijah farani pod pritiskom župnikov podpisujejo liste o odpovedi Vestnika, hkrati pa druge o naročnini ‚Našega tednika‘.

Vendar to ni glavno zlo. Nevarnost je v tem, da je ‚Naš tednik‘ za koroške razmere in tamošnjo mentaliteto, veliko spretnejše urejevan, izredno pester.

Vestnik naj bi se preorientiral predvsem na pestrost, poljudnost hkrati s tem pa naj bi izdajal redne tedenske priloge z ekspoziji jugoslovanskih voditeljev, principielnimi članki i. [n] p.[odobno] (Kakor ‚Vprašanja naših dni‘⁴⁶). Na vsak način pa [je] treba proučiti vse možnosti, kako bi se Vestnik prilagodil tamošnjim prilikam, ne da bi pri tem za las odstopil od linije.

Zaradi slabosti kadra [je] nujna še intenzivnejša pomoč Ljubljane, vendar ne samo z izrazito jugoslovanskimi članki, ampak s članki, ki se nanašajo na koroške ali avstrijske probleme, poljudno pisanimi. To je možno v kolikor se sistematično in skrbno spremlja tamošnji razvoj.

‚Einheit‘.⁴⁷ Einheit nima trenutno niti dvajset resničnih naročnikov. Pred tremi meseci so bili dejanski naročniki samo trije. Ostalo cca. 3000 izvodov se brezplačno pošilja na razne naslove.

44 Glasilo levičarskih organizacij koroških Slovencev.

45 Glej op. 18.

46 Nedeljska priloga dnevnika *Ljudska pravica*.

47 Sprva glasilo Delavske enotnosti za Koroško, nato je izhajala s podnaslovom »za napredek in razumevanje med narodi«.

Osnovna slabost ‚Einheit‘ [je], da je izrazito jugoslovanski časopis, ne pa avstrijski ali vsaj koroški. Slaba kopija lista ‚Das Neue Jugoslawien‘.⁴⁸ Prevladujejo predvsem prevodi jugoslovanskih člankov.

‚Svoboda‘.⁴⁹ V začetku cca. 800 naročnikov. Število padlo. Za ‚Svobodo‘ ni pravega zanimanja. Potrebno [je] čim več koroških člankov, vendar kvalitetnih. Na terenu občutno prevladuje ‚Družina in dom‘.⁵⁰

Izdajanje nove, izredno poljudne stalne publikacije je možno samo s temeljito pomočjo Ljubljane.

Kar se tiče periodičnih publikacij so bile, poleg raznega drugega propagandnega gradiva, lani izdane štiri in sicer: prevod iz ‚Dela‘⁵¹ – ‚O nesoglasjih v slovenskem nacionalnem vprašanju‘ (nemška in slovenska) ‚Kaj hoče DF DL‘ (nemška) in govori maršala Tita v Pulju in Skopju (nemška).⁵²

Glede teh publikacij je glavno vprašanje, vprašanje točnega, brezhibnega prevoda, ki bi se ga moralo po možnosti oskrbeti, ker je za sedaj (dokler se ne najde druge možnosti) zmožen brezhibnega prevajanja samo Ogris Franjo. Prevodi pa njemu vzamejo ogromno časa. Glavno vprašanje celotne agitacije in propagande pa je poleg problema kadrov, vprašanje lastne tiskarne.

Redni stroški za tiskanje ‚Vestnika‘ ‚Einheit‘ in ‚Svobode‘ znašajo mesečno cca. 35.000 šilingov. K temu pridejo še stroški za periodično propagandno gradivo in publikacije.

Poleg tega, da bi lastna tiskarna zavarovala redno tiskanje vseh časopisov in publikacij in se ne bi zgodilo isto kakor lani (odpoved Volksverlaga⁵³), pa se mora upoštevati tudi finančna plat. Z denarjem dosedaj izdanim za tisk, bi bilo mogoče postaviti najmanj dve tiskarni.

Postavitev lastne tiskarne bi stala cca. pol milijona šilingov.

O tem so se vodili že razgovori, vendar do pred mesecem dni stvar še ni stekla. Važna pri tem je seveda oblika, kako in pod kakšno firmo pristopiti k postavljanju lastne tiskarne.«

* * *

Od tega mesta dalje Benko v svojem poročilu piše o že omenjenem delovanju komunistične organizacije na Koroškem in nato povzame svoje glavne ugotovitve. Ključni

48 Propagandni časopis, ki so ga pripravljali v Beogradu.

49 Mesečnik Slovenske prosvetne zveze.

50 Dvomesечnik Mohorjeve družbe v Celovcu.

51 Teoretsko glasilo Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije.

52 Mišljeni so govori Josipa Broza Tita 10. julija 1949 v Pulju ter 2. in 3. avgusta 1949 v Skopju.

53 Založniško podjetje Volksverlag.

poudarek sklopa *Partija* je, da njeno delo močno ovira nepoznavanje problematike lastnega terena, *Sklepa* pa, da organizacije koroških Slovencev ne bodo delovale najbolje, dokler ne bodo ukrepale po lastni presoji in lastnem preudarku, dokler ne bodo samostojno ocenjevale političnega položaja na Koroškem in v Avstriji.

Literatura

Stergar, Janez, Slovenija in koroški Slovenci (1920–1959): pogled za kulise odra, na katerem igrajo tudi »Miklavževi« iz Bilčovsa. *Janko Ogris: življenje in delo: 31. 10. 1898 – 8. 12. 1981*. Celovec, 2001, str. 43–86.

Summary

Jurij Perovšek

Observations of the Tanjug news agency correspondent Dušan Benko on the position of Carinthian Slovenians in the 1945–1950 period

The article contains a fragment of the report on the situation in Carinthia, which Dušan Benko, who was a Tanjug correspondent in Klagenfurt from 1948 to 1950, wrote for the Slovenian political leadership after his return to Ljubljana. The published part of the report refers to the situation among Carinthian Slovenians after World War II. In the report, Benko drew attention to Germanisation during this period, and presented the work of political organisations led by Carinthian Slovenians (Liberation Front, Democratic Front of the Working People, National Council of Carinthian Slovenians, Christian People's Party, Youth Union for Slovenian Carinthia) and the Union of Former Partisans, as well as the most prominent Slovenian political figures in Carinthia (Dr Franc Petek, Joško Tischler) of the time. Furthermore, he presented the economic situation among Carinthian Slovenians and the post-war development of their economic organisations (Farmers' Association, Cooperative Association), highlighted the main issues regarding their cultural and educational development (work of the Slovenian Educational Association) and situation in the school system of the time, having also described the content of newspapers and periodicals of Carinthian Slovenians (*Družina in dom*, *Einheit*, *Naš tednik*, *Slovenski vestnik*, *Svoboda*). In line with this outline, Benko concluded that the organisations of Carinthian Slovenians would fail to be effective if they would not act at their own discretion and assess the political situation in Carinthia and Austria independently, without any influence from Ljubljana.